

אוניברסיטת בר – אילן

השפעת פעילות בחווה החקלאית על תפיסת ילדי גן את המושג חקלאות, על הידע העובדתי והיבטים רגשיים בצירוי הילדים

משה קסטוריאנו

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בפקולטה לחינוך של אוניברסיטת בר אילן

תקציר

חוות חקלאיות לימודיות הינן משאב חינוכי ידוע ושכיח בישראל אך נדיר בארצות אחרות. לימוד בחווה החקלאית הינו לימוד מחוץ לכיתה עם כל היתרונות הכרוכים בכך. יציאה למקום מוכר וידוע מידי שבוע מקטינה את מרחב הזרות של התלמידים ומעצימה את החוויה. ברחבי הארץ פועלות מעל 40 חוות חקלאיות לימודיות ומדי שנה נפתחות נוספות. אולם טרם נבחנה בארץ, באופן מחקרי ואמפירי, תרומתם והשפעתם של ביקורים לימודיים בחוות החקלאיות, על עולמם הפנימי והרגשי של ילדי גן, וכיצד ביקור בחווה משפיע על תפיסת הילדים את עצמם כחלק מעולם החי והצומח הסובב אותם. המחקר המוצג כאן בדק את השפעת הביקורים של ילדי גן בחווה החקלאית במספר תחומים:

- באיזה אופן ביקור בחווה חקלאית משפיע על תפיסת הילד את המושג חקלאות, על הידע המדעי ועל הידע אודות מקור הירקות ומזונות נוספים?
- באיזה אופן הביקור בחווה החקלאית משפיע על היבטים רגשיים אצל הילד - תפיסת הילד את עצמו כחלק מעולם הטבע ורגש כלפי הסביבה הטבעית?

מחקרים רבים מראים שבגיל הרך, היציאה אל הטבע והקשר לסביבה הטבעית משפיעים על התפתחותו ותפיסת עולמו של הילד בצורה משמעותית, ויש להם השלכות על תפיסת עולמו והתנהגותו בבגרות. אולם, מעטים המחקרים שבדקו את השפעת הביקורים בחווה חקלאית חינוכית על ילדי גן. לכן האוכלוסייה שנבחרה למחקר זה הינה 93 ילדי גן חובה.

מחקר זה כלל את כלי המחקר הבאים: שאלון, תצפיות, ראיונות עם הגננות וראיונות עם המורים המדריכים בחווה וניתוח ציורי הילדים. מהימנות המחקר הושגה באמצעות טריאנגולציה בין הנתונים שנאספו בתצפיות, הראיונות עם הגננות והמורים בחווה, וציורים ושאלונים שהועברו לילדים.

הגנים שביקרו בחווה, שלא במסגרת תוכנית הלימודים הרגילה שלהם הם קבוצת ההתערבות. גנים אלה קיימו ארבעה ביקורים לאורך שנת הלימודים. הביקורים תוכננו כדי שהילדים יחוּ את שינויי עונות השנה בחווה, ויחשפו לנושא גידולי הקיץ והחורף: שתילה, זריעה, הכנת ערוגות, הכרה והתנסות בשלבי הכנת לחם, איסוף ירקות, שימור מזון והכנת מאכלים מהיבול שנאסף.

מניתוח השאלונים עולה דפוס ממצאים המצביע על תרומת הביקורים בחווה לידע של ילדי הגן שביקרו בחווה במסגרת תכנית ההתערבות. בניתוח הנתונים הכמותיים נבדקו ארבעה מדדים: מדד כללי של הידע ושלושה תתי מדדים: 'תפיסת הילד את המושג חקלאות', 'ידע אודות מקור הירקות ומזונות נוספים שאנו אוכלים', 'ידע מדעי'. לפני תכנית ההתערבות (בזמן PRE) לא היה הבדל מובהק במדדי הידע בין שתי קבוצות המחקר. לאחר תכנית ההתערבות (POST) במדד הכללי של הידע ובשני תתי המדדים: 'תפיסת הילד את המושג חקלאות' ו'ידע אודות מקור הירקות ומזונות נוספים שאנו אוכלים', בשתי קבוצות המחקר חלה עליה מובהקת במדדי הידע משלב טרום ההתערבות (PRE) לשלב שלאחר ההתערבות (POST). יחד עם זאת, בקרב משתתפים שביקרו בחווה גודל האפקט היה גבוה יותר בהשוואה לגודל האפקט בקרב משתתפים שלא ביקרו בחווה. במדד 'ידע מדעי' רק בקרב משתתפים אשר ביקרו בחווה חלה עליה מובהקת ברמת המדד משלב טרום ההתערבות (PRE) לשלב שלאחר ההתערבות (POST). בקרב משתתפים אשר לא ביקרו בחווה לא נמצא שינוי מובהק ברמת מדד זה משלב טרום ההתערבות (PRE) לשלב שלאחר ההתערבות (POST).

בניתוח ציורי הילדים (POST-PRE) בשתי קבוצות המחקר נבדקו מספר מדדים. מדדי הציור העוסקים בתפיסת הילד את הטבע שסביבו, והם: צבעוניות, דומם, צומח, בעלי חיים, מספר הדמויות האנושיות בציור, גודל הדמות הגדולה ביותר בס"מ, מספר הפריטים בציור. מדדי הציור העוסקים ברגשות, והם: חיות מחייכות, חיות שאינן מחייכות, מספר הדמויות האנושיות השמחות בציור, מספר הדמויות האנושיות העצובות בציור, מספר הדמויות הניטרליות בציור, הבעת רגשות ציור לבבות, הבעת רגשות ידיים מורמות, הבעת רגשות ידיים לצדדים, הבעת רגשות חיוכים, הבעת רגשות קפיצות באוויר.

מניתוח מדדים אלה עולה כי בתשובה לשאלת המחקר השנייה לגבי מדדי הציור העוסקים בתפיסת הילדים את הטבע שסביבם, בקרב משתתפים אשר ביקרו בחווה חלה עלייה מובהקת ברמת מדד 'סביבה-צומח' משלב טרום התערבות (PRE) לשלב שלאחר ההתערבות (POST). מנגד, בקרב משתתפים אשר לא ביקרו בחווה לא חל שינוי מובהק ברמת מדד זה בין שני זמני המדידה. בנוסף, בחמישה מדדי ציור נוספים נמצאה מגמה דומה. מדדים אלה היו: 'סביבה-דומם', 'סביבה-בעלי חיים', 'מספר הדמויות האנושיות בציור', 'גודל הדמות הגדולה ביותר' ו'מספר הפריטים בציור'.

דפוס הממצאים מצביע על כך שבתשובה לשאלת המחקר השנייה לגבי מדדי הציור העוסקים בהבעת רגשות, בקרב המשתתפים אשר ביקרו בחווה חלה עליה מובהקת במרבית המדדים משלב טרום התערבות (PRE) לשלב שלאחר ההתערבות (POST). מנגד, בקרב משתתפים אשר לא ביקרו בחווה לא חל שינוי מובהק ברמת מדדים אלה בין שני זמני המדידה.

מניתוח הראיונות שבוצעו לאחר סיום שלב ההתערבות (POST) כל המרואיינות תמימות דעים שהביקורים בחווה חשובים וגורמים לילדים להפעיל את כל החושים, לשאול שאלות, להתפעל מהטבע המנוגד לסביבה האורבנית שבהם הם חיים, ללמוד ולחוות טוב יותר, מושגים מתחום החקלאות והטבע. כל זאת אפקטיבי יותר בלמידה חוץ כיתתית בחווה החקלאית ולא כאשר הם יושבים ליד שולחן בכיתה. כולן גם מסכימות שהשילוב בין פעילות בגן הילדים ובחווה החקלאית ייתן את התוצאה הטובה ביותר.

לסיכום, ממצאי מחקר זה, מצביעים על כך שהביקורים בחווה מעשירים את עולם הידע של ילדי הגן ובמיוחד את הידע המדעי של הילדים. הביקורים בחווה תורמים להתפתחות ילדי הגן במספר מישורים: קוגניטיבי, רגשי, חברתי, וסנסו-מוטורי. הביקורים והחוויות בחווה מקדמים את היחס החיובי של הילדים לסביבות הטבעיות ולשמירה עליהן. מבחינת הבנת המושג 'חקלאות', נדרש שיפור בעיסוק במושג זה בתוכניות הביקורים הבאות. ממצאי המחקר מראים כי ניכר שהסקרנות והרצון להיות מחוץ לאזורים בנויים וסגורים משותף לכל ילדי הגן שנבדקו במחקר זה ללא קשר להשתייכותם לקבוצות המחקר. לאור כל ממצאי מחקר זה ניכרת חשיבות הביקורים הלימודיים בחווה החקלאית החינוכית ומכאן חשיבות ממצאי המחקר לקובעי ומעצבי המדיניות החינוכית בגיל הצעיר ובכלל.